

EVROPSKÝ KONTEXT ČESKÉ OTÁZKY

ZDENĚK KUČERA

Na podzim roku 1990 uspořádala HTF UK pod záštitou tehdejšího kancléře Karla Schwarzenberka symposium s tématem *Idea českého státu*. Přijely početné delegace ze Slovenska, emigranti z Holandska, Švýcarska a Anglie, Němci a Rakušané. Shromáždili jsme slušnou řádku rukopisů, ale vydat je tiskem se nám nepodařilo. Nikdo z nás tehdy netušil, že politické události přinesou rozdělení Československa a problém idey českého státu se z roviny teoretických úvah stane politickou realitou a tudíž i politickým problémem, nota bene dnes v kontextu vstupu do NATO a příprav k začlenění do Evropské unie. Horizont otázky se posunul z euforického očekávání v roce 1990, kdy jsme čekali ráj na zemi, do rozmrzelé nálady nebo i zklamání, které provází naši současnost.

Česká otázka – a tím se již dostáváme k propriu našeho příspěvku, jehož smyslem je vyznačit pouze a jen některé aspekty celkového tématu, nikoli pojednat téma celé – se vynořuje jako existenciál českého kulturního života v určitých horizontech. Je nositeli tohoto života reflektována vzhledem k určitým kontextům v rozměru historickém i – chcete-li – programovém, a perspektivním.

Vynořila se markantně v době dozrávání moderního národního uvědomění, když její kulturní a političtí představitelé pokusili se do roviny reflexe přenést narůstající sílu, sebevědomí, sebeuvědomění a touhu po sebeurčení české společnosti. Obrysy českého dozrávání byly ovlivňovány sjednocováním Itálie a formováním II. Německé říše. Proces italský inspiroval pozitivně českou společnost, tak jako proces německý ji spíše stavil. Zatímco pro Italy jejich otázka otvírala proces územního osvobození a pro Němce jejich otázky sjednocení roztržštěných politických celků, česká otázka vycházela z jiné dějinné situace a směřovala i jiným cílům.

Sledujeme-li postavení obyvatel svatováclavské koruny v říši Karla IV., za éry husitského krále dvojího lidu Jiřího z Poděbrad, za prvních Habsburků na českém trůně, za josefinismu, vzhledem k symbolickému roku 1848 a v letech devadesátých, odhalujeme kontinuitu, jež nepochybně záleží v tom, že „*incolae Bohemiae*“ jsou neustále vystavováni zkouškám, neboť žijí na křižovatce zájmů mocných sousedů na Západě i na Východě, ale i těch zájmů, jež přinášel a přináší strategické postavení mezi Severem a Jihem. Tento kontinuitní existenciál „*incolarum Bohemiae*“ pro-

bíhal a probíhá v diskontinuitních kontextech středověkých představ o povaze politicko-sakrálního svazu říše římské a lucemburských dynastických zájmů, království „proti všem“, narůstajícího panovnického absolutismu, vídeňského centralismu a devatenáctého století nebyvalým integračním civilizačním rozmachem jakož i desintegračním procesem vzniku národních států.

V této situaci kulturního a politického tlaku na hledání kořenu, ideality a orientace „incolarum Bohemiae“. Masaryk – a jeho se dobrých důvodů přidržíme – píše (Česká otázka str. 3) „České otázky nepojímáme ve smyslu politickém, nýbrž rozumíme tím sociologický rozbor všech těch zásad, jež se vnucují tomu, kdo chce postihovat smysl české historie, kdo poznat chce, čím jako národ kulturně žijeme, co chceme a co doufáme“. Jen stručně interpretuji, že TGM nejde o taktizování v parlamentu, nýbrž o reálnou a společenskou analýzu, jak se vyvíjel národní celek do tvaru tehdejšího kulturního žití, tedy jaké má sebeuvědomění, a kam míří. Jde o hloubku politiky, kde je historie jen „berlou“, právě tak historiografie a metodologie jsou okrajovým problémem, a důležité je v jakých poměrech žijeme, co o sobě řekneme a kam přijdeme. V Čechách „je hlavní otázkou otázka menšin“. Přehnaný nacionalismus poškozují nejen Čechy, ale i Němce“ (TGM, Šolle 123). V době kdy se střeoevropská společnost ocitla v krizi, jejímž aktuálním výrazem byl nepřekonatelný národnostní konflikt, Masaryk zformoval zásady pro obnovení české, ale i střeoevropské společnosti. (Šolle 182). Obnovu viděl ve *zpřítomnění zásad morálních, humanitních a demokratických*, které mohou uhasit přílišný nacionalismus, negativismus, subjektivismus a provincialismus, jež byly záležitostmi filozofickou, psychologickou i sociologickou a určovaly společenský a politický život. To jsou motivy, proč TGM hledá „berlu historie“. TGM ve Světové revoluci odhaluje husitství a českobratrství jako projev obecné humanity. To je motiv, proč píše, „humanita je náš program“, „hlavní je získat morální oprávnění pro český národ“ (Šolle 182), „mě je česká otázka otázkou svědomí“ (Šolle 186). Tyto všechny formulace jsou komplementární a chtějí vytýčit jako „leitmotiv“ českého kulturního žití „moralitu v nejširším smyslu“. Podle TGM, je moralita jedinou konstantní veličinou jež projde zkouškou dějin.

Evropský kontext české otázky záleží v její morální motivaci a zacílení, to především, avšak toto finální zacílení se děje v konkrétním kontextu, kterým v devadesátých letech byla národnostní otázka. Když se české politice, představované Palackým a později Masarykem, nepodařilo vytvořit předobraz harmonických a rovnoprávných vztahů historických zemí a národů na území velké rakouské říše, chtěli alespoň na území historického českého státu a připojeného Slovenska a Podkarpatské Rusi vytvořit harmonické vztahy mezi Čechy, Němci a Slováky, Poláky, Maďary, Rusíny, Izraelci.

Neboť česká kultura není vymezena jen jazykově, ani jen místně, nýbrž i podvědomou či uvědomělou tradicí a tíhnutím k budoucnosti. Byla a je tvořena z prvků českých, německých a židovských. Tu neplatí, co dnes mnozí za hranicemi i u nás říkají, že národnostní politika ČSR zcela zklamala. Platí to, co již v dubnu v roce 1919 napsal Masaryk Eduardovi Benešovi, který prodléval na pařížské mí-

rové konferenci. „Entente a její dělání míru je strašné. Naprostá neznalost východní Evropy, ale také Německa a Rakouska. Darmo mluvit“. Masarykova předtucha se začala brzy naplňovat. Katastrofální politika dohodových vítězů prohrála mír, připravila podmínky pro 2. světovou válku. V roce 1933 hospodářskou krizí a nástupem Hitlera začal vývoj, dovršený mnichovským diktátem a 15. březnem 1939, kdy spojenci – především Francie, flagrantně porušili svoje smluvní závazky a vydali ČSR Hitlerovi, právě tak jako za války svému dalšímu partnerovi, Stalinovi. Československou tragédií opět začala tragédie Evropy a světa (Šolle, 232). To byl kontext české otázky.

Po druhé světové válce se situace změnila, transfér většiny Němců, velké části Maďarů, ztráta Podkarpatské Rusi, to vše za souhlasu či z iniciativy našich válečných spojenců i vyhlazení židovské kultury silně ochudilo naši kulturu a společný život. Železná opona a komunistický izolacionismus připustily jen soužití kultury české a slovenské. I styky s okolními státy „bratrského“ tábora míru byly přísně regulovány. Po roce 1968 vyrostla neviditelná hráz proti sovětské okupaci a z pocitu ponížení a bezmoci narostl komplex národní uzavřenosti.

Tyto všechny okolnosti ovlivnily prožívání existence českého národa před listopadem 1989, kdy se pro většinu národa neočekávaně rychle zhroutily světové i evropské politické bezpečnostní struktury a vztahy, rozpadlo sovětské impérium, Německo přes noc získalo zpět východní území a lidský potenciál, a před československým státem se otevřely nedořešené otázky vnitřních vztahů československých a uspořádání vztahu k Německu. Rozpad federace se jevil jako krátkodobý profit. Zdá se, že z moravské hranice se stává východní hranice NATO, což představuje celý komplex problémů bezpečnostních policejních, celních a vojenských, hospodářských, sociálních i politických, které mají dlouhodobý charakter. Nutno uvést, že upadlý liberalismus vyvolává xenofóbní prvky v naší společnosti. Tyto jevy nepřekonají prohlášení politických představitelů, krátkodobé kampaně. Tu je nutné vytvářet namísto politiky demonizace protivníka v kotli, v aréně, ringu či gilotině skutečný dialog mimo mediální exhibicionismus. Nutno pracovat na stabilním konsenzu, který se nerovná hegemonii jedné společenské skupiny, nýbrž na demokracii, kde politika neznamená surově vládnout, ale spravovat společnost s mocí, ale také se spravedlností a respektem ke svobodě člověka. Zdá se mi, že i tu lze s prospěchem vyslechnout radu velkého Evropana a Čecha – TGM.

Jak můžeme překonat psychologickou malost? Díváme se na naše národní žití příliš negativně. Musíme konečně žít sobě, žít pozitivně beze strachu, bázně a ohledu, a jít vlastní čestnou cestou (Šolle, 196).

CITOVANÁ LITERATURA

TGM, Česká otázka, vyd. Čin, Praha 1998, 6. vydání.

TGM, Světová revoluce, vyd. Čin, Praha 1938.

Zdeněk Šolle, Století české politiky, vyd. Mladá fronta, Praha 1998, 1. vydání.